

TM	Г. XXXIV	Бр. 4	Стр. 1421-1438	Ниш	октобар - децембар	2010.
----	----------	-------	----------------	-----	--------------------	-------

UDK 37.018.1+159.922.8 316.356.2

Оригинални научни рад
Примљено: 28. 9. 2010.

Марина Матејевић
Универзитет у Нишу
Филозофски факултет
Ниш

ОБРАСЦИ ПОРОДИЧНОГ ФУНКЦИОНИСАЊА И КОМУНИКАЦИЈА НА РЕЛАЦИЈИ РОДИТЕЉ – АДОЛЕСЦЕНТ

Резиме

Рад се бави проблемом повезаности функционалности породице и комуникације на релацији родитељ - адолесцент. Проблему се приступа са позиција системског приступа породици. Обрасци породичног функционисања се разјашњавају преко димензија кохезивности и адаптабилности. У раду су представљени резултати емпиријског истраживања, који указују на доминантност полуфункционалних породичних система (58,2%), при чему преовлађују обраци који указују на хаотично функционисање (52,1%). Утврђена је статистички значајна корелација између функционалности породичних система и отворености комуникације родитеља, чиме је потврђена хипотеза од које се пошло у истраживању. Такође је утврђена статистичка значајност разлика у аритметичким срединама што указује да је код мајки, у односу на очеве, нешто израженија отвореност у комуникацији. Резултати такође показују да постоји статистички значајна корелација између мајки и очеве у односу на присутност проблематичне комуникације. Добијени резултати указују на потребу и значај адекватне подршке породичним системима. Сугеришу се евентуалне могућности интервенције у породични систем и указује на значај модела усмерених на обрасце породичног функционисања, уместо појединачно фокусираних интервенција.

Кључне речи: системски приступ породици, димензије кохезивности и адаптабилности, породична комуникација, породица са адолесцентом

*ОБРАСЦИ ПОРОДИЧНОГ ФУНКЦИОНИСАЊА СА
ПОЗИЦИЈА СИСТЕМСКОГ ПРИСТУПА*

Према системском приступу породици, породично функционисање се не може разумети као збир појединачних функционисања чланова породице. Према овом приступу породица је систем сачињен од компоненти субсистема: партнерског, родитељског, субсистема који формирају деца, а истовремено је као целина део еколошког супрасистема са којим размењује енергију и информације. За разумевање начина на који функционише породица веома је важно разумевање односа који постоје између ових субсистема, као и односа који постоји између породице и окружења у коме породица функционише. Примењујући општу теорију система на породицу и њено функционисање, може се рећи да се делови породице, односно субсистеми налазе у сталном међуодносу, и да се понашање појединих чланова, односно субсистема не може разумети изоловано од другог дела субсистема. Такође је веома значајно истаћи да породица као систем делује кроз трансакционе обрасце који се састоје од поновљених интеракција које утврђују образац понашања. Ти обрасци, како каже Минућин (Minuchin, C. & Fishman, H.C. 1981. p.12), употпуњавају породичну структуру која руководи функционисањем чланова породице, исцртавајући њихову скалу понашања и олакшавајући интеракцију међу њима. Потребна је животно способна породична структура да би се испунили суштински задаци породице у подржавању индивидуације уз истовремено пружање осећаја припадности.

Породица као систем игра централну улогу у социјализацији, васпитању, психолошком и биолошком одржавању чланова породице, што подразумева три врсте задатака које породица треба да испуни: а) базичне задатке који се односе на обезбеђивање исхране и заштите чланова породице и базичне потребе на емоционалном плану кроз пружање подршке, љубави и разумевања за све чланове; б) развојни задаци се односе на подстицање раста и сазревања чланова породице, и то давањем подршке кроз све фазе индивидуалног и породичног животног циклуса и в) задаци који се односе на прилагођавање и реаговање породице у ситуацијама када се појаве неочекивани догађаји: болест, смрт и развод. Породица би требало да амортизује поремећаје у економским и друштвеним збивањима, и да и даље пружа подршку за што је могуће безболнији раст и развој својих чланова (Голднер Вуков, М. 1989.). Ове задатке породица треба да реализује у оквиру животног циклуса који подразумева различите задатке у оквиру одређених фаза раста и развоја породице. Животни циклус породице представља природни еволутивни процес који покреће породицу пут раста развоја, сазревања и промене. У свом еволутивном развоју породица транзитира кроз различите фазе животног циклуса и сусреће се са бројним задацима које треба савлада како

би успешно транзитирала до следеће фазе раста и развоја. Веома је важно да породица препозна ове задатке и покрене адекватне механизме за њихово решавање и успостављање хомеостазе. Неке породице решавају ове задатке, расту развијају се и успешно прелазе из једне фазе развоја у следећу, док неке породице имају проблеме у свом функционисању и развоју и успостављају патолошку хомеостазу.

У фази животног циклуса „породица са адолесцентом“ родитељи се сусрећу са веома значајним задацима чије разумевање омогућава њихово решавање и адекватно функционисање породице. Задаци у овој фази животног циклуса породице односе се пре свега на захтеве за повећаном флексибилношћу родитеља у односу на све већу независност деце, при чему родитељи треба да задрже свој ауторитет и највише место у породичној хијерархији, али и да преговарају са децом око њихових нових потреба. Адолесценти захтевају више слободе и независности, а породица треба да прати, даје подршку, усмерава и коригује одступања од неких правила и норми које су друштвено условљене. Сложености ових захтева свакако доприноси и чињеница да је то фаза кумулативног животног стреса, јер су деца у стварању сопственог идентитета, откривању нових и потврђивању старих вредности (пријатељства, љубави, професије); родитељи су у изазову средњег доба, а родитељи претходне генерације у кризи старијег доба са здравственим проблемима и проблемима око пензионисања. Због тога је и питање функционалности породице у овој животној фази веома значајно јер функционална породица ствара услове, да адолесценција као критичан период у развоју личности, протекне без драматичних конфликта између родитеља и деце, а породица пружи адекватну подршку расту, развоју и сазевању.

ДИМЕНЗИЈЕ ПОРОДИЧНЕ ФУНКЦИОНАЛНОСТИ

Функционална породица је породица која ствара услове за развој здравих и зрелих чланова у границама њихових интелектуалних и креативних потенцијала. (Голднер Вуков, М. 1988.). Функционалним се сматрају породични обрасци који омогућавају достизање породичних циљева које породица себи поставља. Дисфункционалним се сматрају породични обрасци којима се не испуњава задатак већ долази до појаве симптома или незадовољства. Функционалност породице се може проучавати у односу на организационе процесе који подржавају интеграцију породице као целине. Елементи ових организационих процеса су кохезивност, флексибилност и комуникација. Функционалност породичног система можемо да дефинишемо преко следећих димензија димензија: породичне флексибилности, која представља баланс између стабилности и промене, породичне кохезивности која представља баланс између блискости и индивидуације и породичне комуникације.

Породична кохезивност - Према Олсону (Olson, 1996. p. 60.) породична кохезивност се дефинише као: „Емотивно везивање које чланови породице осећају једни према другима.” Он сматра да постоје четири степена кохезивности: од необавезности (веома низак), преко одвојености (низак до умерен) и повезаности (умерен до висок), до умрежености (веома висок ниво). У уравнотеженом делу *Circumplex Modela* (одвојеност и повезаност), чланови породице су способни да искусе и уравнотеже ова два екстрема и да буду истовремено и издвојени и везани за своју породицу. Када је степен кохезивности веома висок (умрежени системи), онда постоји сувише много консензуса унутар породице а сувише мало независности. Код овог другог екстрема (необавезни системи), чланови породице “раде своје личне ствари”, а степен повезаности или посвећености према њиховој породици је веома низак. Уравнотежени брачни и породични системи, одвојени и повезани, су функционалнији од осталих, сматра Олсон. Одвојени породични системи поседују одређену емотивну одвојеност, али она није тако екстремна као код необавезних система. Њима је такође битно да више свог времена проводе одвојено, али постоји и време проведено заједно, када се доносе заједничке одлуке и када се решавају брачни проблеми. Активности и интересовања су углавном различита, али постоје и нека заједничка. У повезаним породичним системима постоји осећање емотивне блискости и оданости брачном другу. Време проведено заједно је њима битније од времена проведеног насамо. Нагласак је овде стављен на заједништво. Постоје пријатељи са којима се ове особе друже самостално, али постоје и заједнички пријатељи са којима се друже као пар. Заједнички интереси су слични неким интересима код одвојених породичних система.

Насупрот томе, сматра Олсон, неуравнотежени нивои кохезивности су на екстремима (врло ниски или врло високи). Необавезни породични системи често поседују екстремну емотивну одвојеност. Чланови ових породичних система веома мало се упуштају у односе са осталим члановима породице, па се код ових особа у великој мери подстиче одвојеност и независност, на рачун блискости и заједништва. Овакве особе често раде ствари само за себе, у њиховом функционисању доминирају одвојено место, време и интересовања. Чланови оваквих породица нису у стању да се обрате другом члану породице за савет при решавању проблема. За разлику од ових, умрежене породичне системе карактерише осећање емотивне блискости у екстремној мери, као и инсистирање на оданости. Појединци су веома зависни једни од других и у сталном су контакту. Постоји мањак личне издвојености, а приватни простор је сведен на минимум. Енергија ових појединаца је углавном фокусирана унутар породице и постоји врло мали број “спољњих” пријатеља и интересовања.

На основу Circumplex Modela, веома висок степен кохезивности (умреженост) и веома низак степен кохезивности (необавезност) могу да представљају проблем како за развој појединца тако и за развој међусобних односа, сматра Олсон. С друге стране, истиче он, породични системи чији међусобни односи имају умерене нивое кохезивности (одвојеност и повезаност) су способни да избалансирају време проведено самостално и време проведено заједно на много функционалнији начин. Иако не постоји апсолутно најбољи степен кохезивности када је било која веза у питању, породични системи могу да имају проблема ако превише дуго функционишу на било ком од екстрема у овом моделу (било умрежености или необавезности).

Када је у питању димензија кохезивности онда функционалност означава баланс између блискости и посвећености са толеранцијом за разлике и одвојеност, уз присутност диференцираних али међусобно повезаних чланова породице, при чему су границе полупропусљиве, а улоге јасно дефинисане. Дисфункционалне породичне системе на димензији кохезивности означавају породице у којима је присутна умреженост коју карактеришу дифузне границе, нејасна диференцијација и велики притисак ка заједништву, што указује на недостатак аутономности, док се на супротном полу налазе дезангажовани породични системи у којима је присутна дистанца и ригидне границе.

Породична флексибилност/адаптабилност - Следећа димензија која је врло значајна за породично функционисање јесте породична адаптабилност, односно флексибилност. Према Олсону (Olson, 1996. р. 62.) „Породична флексибилност представља количину промене у породичном лидерству, расподели улога и правилима међусобних односа.” Специфични концепти који су овде укључени, према њему су: лидерство (контрола, дисциплина), стилови преговарања, расподела улога и правила међусобног понашања.

Према Олсону постоје четири степена адаптабилности који се крећу од ригидности (веома низак ниво), преко структуралности (низак до умерен), флексибилности (умерен до висок), до хаотичности (веома висок). Као и код кохезивности, постоји претпоставка да су средишњи нивои флексибилности (структуралност и флексибилност) много погоднији за брачно и породично функционисање, док су екстремни (ригидност и хаотичност) веома проблематични за породично функционисање када су присутни дуже у животном циклусу породице. У основи, флексибилност се фокусира на промене у породичном лидерству, улогама и правилима. Најраније примене теорије система на породице истицале су у први план њену ригидност и тенденцију да одржава стање статус quo. Све до научних радова савремених теоретичара, важност породичног потенцијала ка промени је била минимализована. Брачним паровима и породицама потребна је и стабилност и промена, а та способност промене, када се одвија у

правом тренутку, одваја функционалне брачне парове и породице од оних других. Олсон сматра да уравнотежени брачни и породични системи (структуралан и флексибилан тип) временом постају све функционалнији. Породични системи које карактерише структуралан однос имају тенденцију да поседују релативну демократију, у којој постоји одређени степен договарања, који укључује и децу. Улоге су стабилне, а повремено долази и до измене улога. Правила су стриктно наметнута, и постоје врло мале промене у њима. Породични системи које карактерише флексибилан однос имају подељено лидерство са демократским приступом у доношењу одлука. Договори су отвореног типа и активно укључују децу. Улоге су подељене и када је то неопходно, до њихових промена долази врло лако. Правила се могу мењати, а прилагодљива су различитим узрастима.

Неуравнотежени породични системи нагињу ка томе да буду или ригидног или хаотичног типа, сматра Олсон. Ригидни однос је однос где је једна особа главна и где она поседује високи степен контроле. Договори су у овом случају лимитирани пошто је већина одлука наметнута од стране вође. Правила се стриктно дефинишу и она се никада не мењају. Хаотичан однос је однос у коме је лидерство нестално или ограничено. Одлуке се доносе импулсивно и о њима се никада довољно не размисли. Улоге су нејасне и често се преносе са једног на другог члана. На основу Circumplex Modela, може се констатовати, да веома висок степен флексибилности (хаотичан тип) и веома низак степен флексибилности (ригидан тип) могу да представљају проблем како за развој појединца тако и за развој међусобних односа и то на дуже стазе. С друге стране, међусобни односи који имају умерене нивое флексибилности (структуралан и флексибилан тип) су способни да избалансирају с једне стране стабилност а са друге промену на много функционалнији начин. Иако не постоји апсолутно најбољи степен флексибилности када је било која веза у питању, многи брачни и породични односи могу да имају проблема, и то у дужем временском периоду, ако превише дуго функционишу на било ком од екстрема у овом моделу (ригидност или хаотичност).

Функционална флексибилност подразумева стабилност која се односи на присуство предвидивих и конзистентних правила, улога и обрасца интеракције. Функционална флексибилност подразумева постојање стабилне структуре и одређених ритуала, при чему постоји и могућност промене – адаптабилност, која подразумева прилагођавање промењеним околностима и развојним императивима у оквиру породичних животних циклуса нарочито када су кризе у питању. Функционалан породични систем омогућава одржавање стабилности, али и отвара могућности за прилагођавање одређеним животним околностима и потребама чланова породице. Дисфункционални породични системи на димензији флексибилности су ригидни породич-

ни системи у којима је присутна доминантност једног члана, при чему нема преговора, улоге нису дефинисане, а правила су ригидна. За разлику од њих хаотичне породичне ситеме карактерише дезорганизација, при чему су улоге нејасне и променљиве, нема јасних правила и присутна је некозистентност.

Породична комуникација - То је трећа димензија Circumplex Modela (Olson, 2000.) и она се сматра помоћном димензијом. Комуникација се узима као елеменат неопходан за реализацију претходне две димензије. Породична комуникација у контексту функционалности породице односи се на способности слушања говора, само-отварања, упућивања јасних порука, показивања обзира и поштовања. Што се тиче способности слушања, акценат је стављен на емпатију и пажљиво слушање. Говорне способности подразумевају говор у своје име а не у име других. Само-отварање се односи на способност појединца да подели своја лична осећања и осећања према односима у породици са другима. Савремена породица представља емотивну заједницу, што указује на значај интерперсоналне комуникације која не значи само размену информација, већ да чланови породице треба да деле заједно и осећања која су везана за них саме. Функционисање породичног система зависи од способности тог система да комуницира на адекватан начин, да пренесе информације, да размени информације, да чланови породице ускладе понашање, негују поверење, решавају проблеме и конфликте, да изразе радост и тугу. Породична комуникација се може разумети као процес примања, давања, интерпретирања и преношења значења порука које чланови породице шаљу (Kieren, K.D. and Dogerty-Poirier, M. 1992. p. 156.).

Уравнотежени системи поседују веома добру комуникацију, док је комуникација код неуравнотежених система врло слаба. Позитивне комуникативне способности омогућиће уравнотеженим породичним системима промене у степену кохезивности и флексибилности. Позитивне комуникативне способности сматрају се подршком породичним системима у погледу лакшег креирања и одржавања баланса у овим двома димензијама. Насупрот томе, комуникација прави препреке на путу ка излазу из неуравнотежених система и, самим тим, увећава шансу да ће се породица задржати на тим екстремима. Међутим, побољшање комуникативних способности у породици јесте неопходан али не и довољан услов за промену на плану кохезивности и адаптабилности. Комуникативне способности могу да помогну да се увећа свесност о тренутним потребама и преференцама. Промена система на плану кохезивности и адаптабилности је много тежа и компликованија. Добре комуникативне способности омогућују породицама да јасније представе тип односа који би желели да имају на плану кохезивности и адаптабилности. На основу података добијених у једном истраживању које је укључило 1.000 по-

родица, у коме су Барнс и Олсон (Olson, 2000. р. 149.) испитивали комуникацију на релацији родитељ-адолесцент и породичну функционалност, пошто су коришћене “непроблематичне” породице, хипотеза да би уравнотежене породице требало да имају боље комуникативне способности је заснована на основу резултата добијених из родитељских извештаја. Rodik, Hengler & Henson (према, Olson, 2000. р.151.) су такође пронашли чврст основ за хипотезу да уравнотежене породице имају позитивније комуникативне способности. На основу посматране евалуације интеракције мајка-адолесцент, они су открили да су мајке у уравнотеженим групама имале значајно већу стопу супортивне комуникације, експлицитног изношења информација и позитивне афекције него што су то имале мајке у неуравнотеженим групама, које су већином имале проблематичне интеракције (хаотично умрежени тип).

Функционалне породичне системе на димензијама адаптабилности и кохезивности са отвореном комуникацијом карактерише тенденција ка стабилности, одржавању равнотеже али и потреба за прилагођавањем одређеним животним околностима, као и постојање повезаности и одржавање релацијског заједништва које је негујуће и подржавајуће, али са поштовањем индивидуалних разлика, што пружа могућности за индивидуални развој и остваривање васпитне функције породице у фази животног циклуса породица са адолесцентом.

МЕТОДОЛОШКИ ПРИСТУП ПРОБЛЕМУ

Предмет овог истраживања је био: Обрасци породичног функционисања и комуникација на релацији родитељ - адолесцент. Истраживање је имало за циљ да утврди да ли постоји повезаност између функционалности породичних система и отворености комуникације на релацији родитељ – адолесцент. Општа хипотеза од које се пошло у истраживању односила се на претпоставку да уравнотежени породични системи имају отворену комуникацију на релацији родитељ – адолесцент.

У истраживању је коришћена дескриптивна научно-истраживачка метода, скалирање као истраживачка техника и скале као мерни инструменти: Скала за процену породичне адаптабилности и кохезивности, (FACES III, Olson, Portner & Levi, 1985) i Parent-Adolescent Communication Scale (H.L. Barnes & D.H. Olson, 1985.). Субјекти истраживања су били ученици II разреда гимназије. Истраживање је обављено у периоду мај - јуни школске 2009/10. године. Истраживањем је обухваћено 117 породица.

РЕЗУЛТАТИ ИСТРАЖИВАЊА И ДИСКУСИЈА

На основу статистичке обраде резултата дошли смо до података да већину нашег узорка чине полуфункционални породични системи (58,2%), затим долазе функционални, уравнотежени породични системи (28,1%) и најмање је екстремних дисфункционалних породичних система 14,5%. Дисфункционалност је израженија на димензији адаптабилности, јер су веома присутни хаотични породични системи (52,1%). Резултати су приказани у табели бр. 1.

Табела бр. 1. Дистрибуција образаца породичног функционисања према FACES-и

FACES III		Тотал
хаотично необавезна	f	2
	f%	1,7%
хаотично одвојена	f	16
	f%	13,7%
хаотично повезана	f	28
	f%	23,9%
хаотично умрежена	f	15
	f%	12,8%
флексибилно необавезна	f	13
	f%	11,1%
флексибилно одвојена	f	11
	f%	9,4%
флексибилно повезана	f	16
	f%	13,7%
флексибилно умрежена	f	5
	f%	4,3%
структурално необавезна	f	2
	f%	1,7%
структурално одвојена	f	5
	f%	4,3%
структурално повезана	f	2
	f%	1,7%
структурално умрежена	f	1
	f%	,9%
ригидно одвојена	f	1
	f%	,9%
Тотал	f	117
	f%	100,0%

Може се констатовати да више од половине нашег узорка чине хаотични породични системи, што свакако указује на могуће проблеме у остваривању васпитне функције породице. Хаотичне породичне системе карактерише недостатак правила, сувише промена, што може да имплицира породичне системе у којима недостаје адекватна расподела обавеза, непостојање породичних ритуала, што свакако доприноси непостојању осећаја сигурности који породица треба да пружи. У хаотичним породицама одлуке се доносе импулсивно и о њима се никада довољно не размисли, улоге су нејасне и често се преносе са једног на другог члана. У оваквим породицама је проблематично остваривање васпитне функције породице јер не постоји чврст родитељски савез, што може указивати на непостојање родитељског ауторитета. Значајан проблем у овим породицама јесте недостатак доследности родитеља што посебно долази до изражаја у њиховим васпитним поступцима. Присутност различитих врста недоследности неповољно утиче да осећај сигурности деце што се одражава негативно на њихов развој. У хаотичним породицама као што је поменуто постоји проблем родитељског ауторитета и постављања правила, што адолесценте може да усмери ка девијантном понашању и малолетничкој деликвенцији уколико је овај образац у комбинацији са недостатком емоционалне повезаности чланова породице. Такође хаотични образац породичног функционисања може да допринесе развоју склоности адолесцената ка наркоманији или алкохолизму. Недостак правила, граница, реда, породичних ритуала указује да породица нема адекватну заштитну функцију. Тако Самероф и Фис (Sameroff & Fiese, 1992.) наводе да је истраживање о повезаности породичних ритуала са осећањима сигурности и припадности породици показало да постоји значајна позитивна веза између привржености адолесцената породици и породичних ритуала, јер је доказано, тврде они, да породични ритуали имају заштитну функцију. Адолесценти из оваквих породица су мање склони проблематичном понашању, што свакако указује на чињеницу да постојање породичних ритуала олакшава остваривање васпитне функције породице. У односу на нека ранија истраживања (Матејевић, М. 2009.), може се констатовати да се проценат функционалних породичних система смањило са 33,9% на 28,1%, што указује да транзиција и економска криза веома неповољно утичу на функционалност породице и да је неопходно да друштвена заједница покуша да пружи адекватнију подршку функционисању породице. Као што смо претходно констатовали свака породица пролази кроз сопствену унутрашњу транзицију која када се укрсти са спољшњом транзицијом и економском кризом, може да буде веома проблематична за функционисање породице, а самим тим и за остваривање задатака које смо на почетку поменули.

Када се погледају резултати који се односе на комуникацију може се констатовати да адолесценти имају нешто позитивнију и отворенију комуникацију са мајком и оцем Резултати су приказани у табели бр.2.

Табела бр.2. Аритметичке средине за отворену и проблематичну комуникацију

	мајка - отворена комуникација	мајка – проблематична комуникација	отац - отворена комуникација	отац - проблематична комуникација
Valid	117	117	117	117
Missing	0	0	0	0
Mean	38,25	28,79	32,28	26,73
Std. Deviation	8,727	7,262	11,863	9,485

Покушали смо такође да дођемо до података да ли постоје разлике у отворености у комуникацији између мајки и очева, Резултати т- теста показују да постоји статистички значајна разлика у отворености у корист мајки. Интеракција између мајки и адолесцената је отворенија, можда и због тога што су мајке више присутне, доступне и укључене у процес васпитања. Резултати су приказани у табели бр. 3.

Табела бр. 3. Тестирање разлика између аритметичких средина

One-Sample Statistics

	N	Mean	Std. Deviation	Std. Error Mean
мајка отворена комуникација	117	38.25	8.727	.807
отац отворена комуникација	117	32.28	11.863	1.097

One-Sample Test

	Test Value = 0						
	t		Sig. (2-tailed)	Mean Difference		95% Confidence Interval of the Difference	
	Lower	Upper		Lower	Upper	Lower	Upper
мајка отворена комуникација	47.408	116	.000	38.248	36.65	39.85	
отац отворена комуникација	29.436	116	.000	32.282	30.11	34.45	

Из приложених резултата у табели 2. такође се може видети да је у комуникацији адолесцената са мајком и у комуникацији адолесцената са оцем заступљенија отворена комуникација, међутим може се констатовати и присутност проблематичне комуникације, јер су аритметичке средине за проблематичну комуникацију нешто ниже и код очева и код мајки. Проблематична комуникација овде означава комуникацију у којој не постоји спремност адолесцената да са родитељима разговарају о проблемима које имају, радије о њима ћуте, јер верују да неће наићи на разумевање код својих родитеља. У проблематичној комуникацији присутни су страх и неповерење, повређивање и избегавање, непријатна осећања и неискреност. Израчунавање Пирсоновог коефицијента корелације показује да постоји статистички значајна корелација између очева и мајки када је у питању проблематична комуникација ($p=0,283$, $p < 0,01$). То нам показује да када је код мајки присутнија проблематична комуникација постоји тенденција да ће проблематична комуникација бити присутнија и на релацији између очева и адолесцената. Резултати су приказани у табели бр. 4.

Табела бр.4. Пирсонов коефицијент корелације између проблематичне комуникације очева и мајки

		мајка проблематична комуникација	отац проблематична комуникација
мајка проблематична комуникација	Pearson Correlation	1	.283(**)
	Sig. (2-tailed)		.002
	N	117	117
отац проблематична комуникација	Pearson Correlation	.283(**)	1
	Sig. (2-tailed)	.002	
	N	117	117

** Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed)

С обзиром да присутност проблематичне комуникације указује на дисфункционалност, јер се отворена комуникација сматра битним елементом функционалности породице, покушали смо да утврдимо да ли постоји повезаност између проблематичне комуникације и дисфункционалности породичних система. На основу статистичке анализе добијених резултата утврдили смо да *post hoc test* показује да ипак постоји статистички значајна разлика између дисфункционалне и полуфункционалне породице ($p < 0,05$) у отворености комуникације мајке. Ови резултати су потврдили нашу претпоставку да постоји повезаност између отворености комуникације и функционалности породице. Резултати указују на значај комуникације у функционалности породице. Чланови у проблематичним породица-

ма не разговарају отворено о својим потребама и проблемима, не обраћају се једни другима, или се пак покушаји да се започне комуникација завршавају конфликтима. Да би ови породични системи постали функционални односно уравнотежени чланови оваквих породичних система најпре морају да науче како да имају више самопоуздања у изражавању својих потреба и жеља, да науче како да изразе своја осећања на један конструктивнији начин и како да саслушају а затим и понуде емпатичне повратне информације једни другима. Резултати које смо ми добили у складу су са резултатима које су добили Олсон и Хенсон (Olson, 2000.), које смо претходно помињали. Добијени резултати су приказани у табели бр. 5.

Табела бр. 5. Функционалност породице и отвореност комуникације

Dunnett T3							
Dependent Variable	(И) функционалност	(Ј) функционалност	Mean Difference (I-J)	Std. Error	Sig.	95% Confidence Interval	
						Lower Bound	Upper Bound
мајка отворена комуникација	функционал.	полуфункционална	1,424	1,833	,822	-3,05	5,90
		дисфункционална	-3,794	1,931	,156	-8,57	,99
	полуфункционална	функционална	-1,424	1,833	,822	-5,90	3,05
		дисфункционалан	-5,218*	1,743	,013	-9,54	-,90
	дисфункционална	функционална	3,794	1,931	,156		8,57
		полуфункционална	5,218*	1,743	,013	,90	9,54
мајка проблема т. комуникација	функционал.	полуфункционална	-1,634	1,485	,616	-5,27	2,00
		дисфункционална	-3,176	2,420	,480	-9,32	2,96
	полуфункционална	функционална	1,634	1,485	,616	-2,00	5,27
		дисфункционалан	-1,543	2,262	,871	-7,37	4,29
	дисфункционална	функционална	3,176	2,420	,480	-2,96	9,32

		полуфункционална	1,543	2,262	,871	-4,29	7,37
отац отворена комуникација	функционална	полуфункционална	,303	2,313	,999	-5,35	5,96
		дисфункционална	,324	4,406	1,000	-10,98	11,62
	полуфункционална	функционална	-,303	2,313	,999	-5,96	5,35
		дисфункционална	,020	4,223	1,000	-10,94	10,98
	дисфункционална	функционална	-,324	4,406	1,000	-11,62	10,98
		полуфункционална	-,020	4,223	1,000	-10,98	10,94
отац проблема т. комуникација	функционална	полуфункционална	-,476	1,827	,991	-4,95	3,99
		дисфункционална	1,706	3,634	,952	-7,63	11,04
	полуфункционална	функционална	,476	1,827	,991	-3,99	4,95
		дисфункционална	2,182	3,487	,896	-6,89	11,25
	дисфункционална	функционална	-1,706	3,634	,952	-11,04	7,63
		полуфункционална	-2,182	3,487	,896	-11,25	6,89

*. The mean difference is significant at the 0.05 level.

Наши резултати такође показују да постоји корелација између кохезивности, као димензије породичног функционисања и комуникације, утврђена је висока статистички значајна корелација ($r = 0,424$, $p < 0,01$) између нивоа кохезивности и отворености комуникације мајке, као и статистички значајна корелација између кохезивности и нивоа отворености комуникације оца ($r = 0,242$, $p < 0,01$). Ови резултати показују да је у породицама у којима постоји емоционална повезаност и блискост комуникација отворенија, чланови ових породица разговарају о својим осећањима, о својим потребама и проблемима. Ово су породице у којима се негује осећај заједништва и посвећености, чланови породице се обраћају једни другима за помоћ и подршку, породица има заштитну функцију, што ствара услове за остваривање васпитне функције породице.

Занимљиво је да је утврђено постојање статистички значајне корелације између димензије адаптабилности и отворености комуни-

кације мајке ($r = 0.223$, $p < 0,05$), али такође и постојање статистички значајне корелације са проблематичном комуникацијом мајке ($r = 0.230$, $p < 0,05$). Ови резултати могу бити разумљиви у контексту различитих полова ове димензије при чему средишњи делови означавају функционалност, што би значило да породични системи који поседују стабилност и капацитете за промену имају отворену комуникацију, док је у хаотичним системима израженија проблематична комуникација, што је у складу са хипотезом од које смо пошли у истраживању. Резултати су приказани у табели бр. 6.

Табела бр.6. Пирсонов коефицијент корелације за кохезивност и адаптабилност и отвореност – затвореност комуникације

		k	a
мајка отворена комуникација	Pearson Correlation	,424**	,223*
	Sig. (2-tailed)	,000	,015
	N	117	117
мајка проблематична комуникација	Pearson Correlation	-,097	,230*
	Sig. (2-tailed)	,296	,012
	N	117	117
отац отворена комуникација	Pearson Correlation	,242**	,076
	Sig. (2-tailed)	,009	,418
	N	117	117
отац проблематична комуникација	Pearson Correlation	-,160	-,010
	Sig. (2-tailed)	,085	,914
	N	117	117

** . Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

* . Correlation is significant at the 0.05 level (2-tailed).

Повезаност између проблематичне комуникације и хаотичних образаца указује на постојање породичних системима у којима улоге и правила нису јасно дефинисани, родитељски дом не пружа осећај сигурности, већ доприноси стварању неповерења између родитељима и адолесцената. Проблематични породични односи, не стварају адекватне услове у којима би о правилима и улогама могло да се преговара, што додатно појачава дисфункционалност ових породичних система и указује на потребу неких ширих и свеобухватнијих утицаја на породични систем.

ЗАКЉУЧНА РАЗМАТРАЊА

Једна од најзначајнијих функција савремене породице јесте свакако васпитна функција породице. Адекватано остваривање васпитне функције повезано је са функционалношћу породичног систе-

ма, односно са обрасцима породичног функционисања. Са позиција системског приступа породици, породично функционисање детерминише капацитете породице за остваривање васпитне функције. Резултати нашег истраживања указују на потребу организовања неких ширих утицаја у односу на функционалност породичних система. Може се констатовати да су до сада били углавном присутни покушаји организовања појединачно фокусираних интервенција као што су едукације за родитеље у односу на васпитни стил родитеља или едукација које се односе на јачање комуникацијских вештина родитеља. Резултати новијих истраживања, као што је истраживање које су организовали Плеис и сар. (Place et al. 2007.), показује да интервенције које су усмерене на модел родитељства или комуникацијске вештине не могу да утичу значајно на преовлађујући модел функционисања породице, што објашњава зашто програми родитељства и комуникације, који су у почетку успешни, не показују довољно дуго ефекте. Ови резултати указују да фокусирање на јачање родитељских вештина или комуникације треба да буде замењено сагледавањем породичних односа и образаца породичног функционисања, како би ефекти интервенције били адекватнији. Ипак, треба нагласити да се тиме не негира потреба ових програма, којих је иначе јако мало, већ се указује на потребу осмишљавања једног свеобухватнијег приступа породици који би био усмерен на обрасце породичног функционисања, при чему би се утицало и на родитељске компетенције и на комуникацијске вештине. Један од могућих циљева евентуалне интервенције у породични систем би свакако могла да се буде идеја да са породицама не треба радити само на тренутним проблемима, већ на развијању неопходних способности да, с времена на време, преговарају и о промени система, односно образаца породичног функционисања. Сама претпоставка овог модела је да породице морају да мењају постојеће системе, односно обрасце породичног функционисања, како се њихове индивидуалне потребе и преференције мењају. Способност да се артикулишу и договоре ове промене, на плану кохезивности и адаптабилности омогућиле би породицама да на адекватнији начин решавају проблем стреса као и друге проблеме са којима се сусрећу током транзитирања од једне до друге фазе животног циклуса. Овај превентивни задатак би отварао могућности да породица са што мање трауматичних искустава, између осталих, оствари и своју васпитну функцију. Овај мета-циљ се за сада ретко постиже јер је већина породица, превише фокусирана на један једини задатак да се смање односно реше тренутно актуелни проблеми.

ЛИТЕРАТУРА

- Arcus, M. E., Schvaneveldt, Moss J.J. (1993.). *Handbook of Family Life Education* volume 1 Sage Publications London.
- Голднер-Вуков, М., (1988.), *Породица у кризи*, Медицинска књига, Београд.
- Капор-Стануловић, Н., (1985.) *Психологија родитељства* Нолит Београд.
- Kieren, K.D. and Doherty-Poirier, M. (1993.), Teaching About Family Communication and Problem Solving: Issues and Future Directions, in *Handbook of Family Life Education*, volume 2, Sage Publications London.
- Матејевић, М. (2008.), Функционалност породица са адолесцентима, *Млади и породица, Зборник радова*, Центар за психолошка истраживања, Филозофски факултет Ниш;
- Матејевић, М. (2008.), Функционалност породичних система у условима транзиције у Србији, *Образовање и сиромаштво у земљама у транзицији, Зборник*, Институт за педагошка истраживања, Београд;
- Матејевић, М. (2009.), Функционалност породица студената и склоност ка алкохолизму и наркоманији, *Студенти, секс и дрога, Зборник радова*, Центар за научна истраживања САНУ и Универзитет у Нишу
- Minuchin, S. & Fishman, H.C. (1981.), *Family therapy Techniques*, Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts.
- Olson, D. H. (1996.) Clinical Assessment and Treatment Interventions Using the Family-Circumplex Model, U : Florence W. Kaslow, *Handbook of relational diagnosis and dysfunctional family patterns*, John Wiley&Sons.Inc. New York.
- Olson, D. H. (2000.), Circumplex Model of Marital and Family Systems, *Journal of Family Therapy*, 22: 144 – 167, Published by Blackwell Publisher, Oxford.
- Place, M. Barker, R. Reynolds, J. (2007.), The impact of single focus interventions on family functioning, *Journal of Childrens Services*, volume 2. Brighton.
- Sameroff, A.J., Fiesse B.H.(1992), Family Representation of Development, U: Sigel I.E. (ed.) *Parental Belief systems: The Psychological consequences for children* (2.ed.) LEA Hillsdale, New Jersey.

Marina Matejević, Niš

PATTERNS OF FAMILY FUNCTIONING AND COMMUNICATION BETWEEN PARENT AND ADOLESCENT

Summary

The paper deals with the problem of correlation of the family functionality and communication between parent and adolescent. In the study of this problem we approached from a position of systematic approach to the family. The patterns of family functioning are explained over the dimensions of cohesion and adaptability. This paper presents a results of empirical research, which suggesting us to the dominance of half-functionality family system (58.2%), with the prevailing of patterns which indicate the chaotic functioning (52.1%). It was founded a statistically significant correlation between family functionality and the openness of parent communication, which confirmed the hypothesis of which we started in the research. It was also found statistically significant differences in the arithmetic means, which indicating

that to mothers, in compared to fathers, is somewhat more pronounced openness in communication. The results also show that there is a statistically significant correlation between mothers and fathers in relation to the presence of problematic communication. The results indicate the need and the importance of adequate support to family systems. This suggest us to the eventually possibility of intervention in the familiy systems and indicates to the importance of the models which are focusing on patterns of family functioning, rather than individually focused interventions.

Key words: systemic approach to family, dimensions of cohesion and adaptability, family communication, families with adolescents